

МАКСИМ

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ,
УМЕТНОСТ И КУЛТУРУ

ГОДИНА IV, БРОЈ 4
2025

Немања Каровић

О ПАНОРАМИ НОВЕ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ
(поетички исходи једног песничког конкурса)

Уз речи *поезија* и *песник* често се чују смисаоно окоштале фразе и клишетиране предрасуде које овим и иначе семантички сложеним појмовима замућују основна значења. Вредност је, чини се, увек праћена епифеноменима нижег реда: сенкама позитивних и негативних стереотипа које је узастопце прате. Рецимо, када млади књижевни стваралац у некој друштвеној прилици за себе каже да је песник, део присутних најпре осети нелагоду – као да је управо прекорачена граница неког нејасног, али подразумеваног табуа – а потом с подсмешљивим прекором помисли колико је нескромности и неукуса потребно да би се јавно изрекла таква самопохвална тврдња. Други су, пак, склонији да сажаљивим изразом лица инсценирају изненадну ганутост, и да, препуштајући се својим конвенционалним представама о природи књижевног посла, у песнику препознају фигуру безазлености и добродушности. И у првом и у другом случају реч је о огољавању схематизованог мишљења, које нешто казује о појединцу и духу времена, али готово ништа не говори о поезији.

Исто тако, није редак случај да разговор у којем се помене уметничка вредност неког савременог песничког дела буде прекинут упадицом чијом се садржином не оспорава драгоценост дотичног лирског остварења, али се са сентиментално-носталгичним уздахом подсећа на чињеницу да је реч о књижевним облицима који се више не читају и не купују, због чега им на тржишној позорници пристаје једино улога племенитог аутсајдера. И оваква запажања о литерарној садашњини проистичу из корпуса устаљених говорних фраза, чији смисао – иако потврђен стварним призорима књижарских излога – такође сасвим мало саопштава о природи данашњег песништва.

Из уверења да је поетска реч потребнија нама него ми њој, и да песма не настаје на подлози спољашњег подстрека него под дејством аутентичне унутрашње потребе, родила се идеја о *Панорами нове српске поезије* као месту где су добродошли сви савремени аутори који – независно од године рођења, поетичких преференција или политичко-идеолошке оријентације – језичку грађу стваралачки успешно преводе у домен уметничке лепоте. Иако је реализација наречене замисли подразумевала формирање наградног фонда, штампање зборника изабраних песама, израду интернет сајта и организацију различитих промотивних активности, главни циљ је био сачинити естетски релевантну, стилски отворену и тематски разноврсну

књигу, која би могла бити један од могућих одговора на питање: ко су и о чему певају данашњи српски песници. Услови званичног конкурса стога су морали бити широко постављени, те се критеријуми учешћа нису тицали ни старосне доби аутора, ни степена њихове афирмисаности, па ни државе у којој живе. Позиву су тако могли да одговоре сви који поезију пишу на српском језику, а на конкурс пријављују песме које раније нису биле објављене.

Кад се рок за предају радова окончао, на званичној адреси *Панораме* нашло се више од хиљаду ауторских прилога, односно нешто мање од пет хиљада песама. Реч је о бројци која је, увелико надмашујући очекивања, на непосредан начин посведочила о постојању велике заједнице стваралаца који на српском језику негују песничку реч. Како би критичко сагледавање пристиглих текстова било објективно и поштено, конкурсом је прописано да сви прилози буду означени шифрама, док се жири при оцењивању – не желећи да вредносно привилегује ниједан тип осећајности, тематски круг или поетички правац – руководио искључиво естетским критеријумима.

Није неопходно посебно наглашавати обим посла са којим су се чланови жирија суочили, али јесте важно истаћи да права тежина овог задатка није квантитативне природе, и не огледа се у мноштву прилога које је потребно пажљиво и са стрпљењем прочитати, већ у простој чињеници да мерила при доношењу естетских судова нису непогрешива и богомдана, због чега критичар увек пребива у опасности да, са различитих разлога, не препозна књижевну вредност када се пред њим укаже, и да се на тај начин огреши о уметничку изузетност. Другим речима: онај који оцењује и сам бива – по нужности, али и по правди – стављен на тежак испит. Чињеница да се чланови жирија међусобно разликују по годинама, сензибилитету, стручној оријентацији и литерарном укусу није постала повод за разне врсте неслагања, већ је, напротив, послужила установљавању рафиниранијих и поузданијих критичких мерила при вредновању песничких прилога. Ипак, жири је свестан да међу бројним неизабраним ауторима несумњиво има и оних који су по естетским донетима својих лирских творевина завредели да буду награђени и штампани.

Већ при летимичном погледу на садржај *Панораме нове српске поезије* уочава се да су се једни до других нашли већ афирмисани српски песници и сасвим нова лица наше песничке сцене. То је податак који сведочи о широком естетском распону овог зборника, али и указује на то да, упркос честом и оправданом утиску о запалости савремене књижевности у замке хиперпродукције, домаће поетско стваралаштво и даље чува језгра своје уметничке виталности.

Сувишно је издвајати начелна поетичка својства која карактеришу лирске гласове окупљене у овој књизи, јер је пре свега реч о збиру изразито индивидуализованих поетских физиономија. Читалац се отуда може срести како са песмама слободног тако и везаног стиха, мада знатно чешће са

лирским творевинама флуидније форме и променљивијег ритма. Никола Живановић је, рецимо, унакрсно римованим једанаестерцима песме „Гепард” подсетио да се поетским оглашавањем у метрички правилним низовима изражајна слобода не гуши, него истанчава, али и да су страшна места простори на којима љубав стиче жељену оштрину: „Велике звери када неко скрене / Поглед у напад крећу истог трена, / И скочио је на нас загрљене / Да зграби комад мог љубавног плена”. Супротно Живановићевом обликотворном усмерењу, Душан Пржуљ се песмом „Риђа мачкица и госпођа С. М.” приклонио експресивним преимућствима слободног стиха и усредредио на стилски сасвим сведено описивање неколико ефемерних тренутака радног времена, показујући да се језиком лишеним артистичких амбиција и слојевитог фигуративног значења може уметнички ефектно дочарати један „врео дан који се свом тежином сручио на Нови Сад”.

Песнички језик изабраних аутора каткад је веома комуникативан и близак говорном идиому, градском жаргону или дијалекатски живописним изразима, а каткад семантички затворенији и симболички згуснутији. У том смислу посебно се издваја лирски глас Данијеле Вељковић, која извориште стилско-језичких средстава проналази у призренско-тимочком дијалекту и, поетички се ослањајући на имагинацију карактеристичну за митолошке народне песме, ствара поетске слике које нису само проткане локалним колоритом и архаичном лексиком, већ и прожете опојним духом заборављених светова. На сличним темељима заснована је и поетика Неранце Костић, у чијим песмама се, осим дијалекатских аромата, уочава склоност ка семантички кондензованијим изразима, алитерацијским звуковним ефектима и одсечном ритму: „Бојник у белом спрам века шта је / До трен. Треперак. Сновик. / Са дрвљеника задушни ропац / Преклани зорик ишчилава”. Искошен поглед и луцидна мисао главне су одлике поетског израза Велимира Кнежевића, који се у песмама као што су „Мапа” или „Седим тако ја у фризерају” користи зачудним и каткад гротескно стилизованим призорима како би дочарао свој амбивалентан однос према свету: „Око главе обигравају штрцнути / Брзи сугласници склизнули с маказа / Низ вигваме из којих нам вире главе / Као из свежих кртичњака самоће.”

Док поједини песници настоје да очуђујући звучање речи побуде дубље слојеве језичких сугестија, други су распевани и говорљиви толико да се чини како им вербални материјал просто навире преко усана. Једно од кључних обележја лирских остварења Стефана Костадиновића – видљивих већ у насловима песама: „Флора де Лис (илити: Лилит)”, „Ђирибућилибар”, „Сметнух те са Хамсуна” – јесте лакоћа језичких поигравања из којих проистичу изненађујућа каламбурска открића и неочекивани анаграмски спојеви. Реч је о језички испреном и досетљивом песнику који уноси право поетско освежење у реторику љубавног удварања: „оживе ли икад на правди ван гога / те њене груди од порцулана неће јој /

помоћи ни бодлер ни превер. / чим ногом крочи из тајнога стана куда је / вребам ко отет од злога пружам јој / камен да метне на ревер”. Вербално еруптиван је и Марко Глишић, песник фотографски истанчаног осећања за зачудне тренутке ухваћене у мрежи урбаних пејзажа. Његов поетски говор је изразито флуидан, повремено чак и задихан, због чега след песничких слика понекад задобија велико убрзање и доспева у опасност да се распе у мноштво међусобно неспојивих мотивских фрагмената. Међутим, до краја песме аутор обично успева да обузда језичке брзаке и омогући токовима смисла да се, уливајући се у заједничко ушће, измире у композиционом складу. По дубокој лирској загледаности у градске просторе, које доживљава као сцене где се непрестано одигравају различите драме свакодневног живота, Марку Глишићу је сензибилитетски близак Мирко Јовановић. Отпочињући песму „Зелени венац” катреном: „Бус под бројем лета изгона и слома / Довози на Венац молера из Книна: / Он се с Венца распе к туђим становима, / Где слика белину изгубљеног дома”, овај песник је – на подлози историјске трагике скорашњих ратова, негативне симболике броја 95, али и осетљивог чула за класне разлике – приказао Београд као тачку у којој се непознати људи сударају, а несрећне судбине укрштају.

На страницама *Панораме* нашли су се и ствараоци дискретнијег говора, који теже сажетом исказу, способни да у неколико ефектних потеза изграде читаве тврђаве својих лирских светова. Један од таквих аутора је Боривој Везмар, песник који се не устручава од иронијско-подсмешљивог тона када – као у стиховима „Из учења о лирском субјекту” – тематизује различита метапоетска питања, остајући по свом основном сензибилитету меланхолик трајно фасциниран мотивима нестајања ствари подложних времену и дубоко загледан у слике сеновитих људских фигура, чије се душе нежно откидају од матице живота. Његове лирске објаве исписане су сигурном уметничком руком, која – клонећи се сваке језичке наметљивости – негује спорији ритам изражавања и настоји да у неколико сведених потеза досегне до имагинацијске пуноће. За разлику од стихова „Равене”, где се визија града неосетно претвара у метафизички предео присут „немим златом”, песмом „Као кад се воде потока стежу у лед” сетно је евоциран један егзистенцијално важан животни тренутак, у којем се љубавно искуство прожело духовним доживљајима, и остало да у сећању трепери као мистични глас који пребива на размеђи светова, у овоземаљске пределе долази незван, а у лирској свести живи као неутажива чежња за оним што је заувек осењено смрћу:

кад си ми се обратила ономад
 био сам препуштен шуштању
 био сам окренут жагору

нисам могао примити
тишину твог гласа.

учини ми се сад да га чујем
Кроз замрзнути жубор –

Ко кад се воде потока стежу
у лед.

Тематски оквири ових песама такође су веома широки, иако би се за већину остварења могло рећи да се развијају унутар кругова класичних лирских мотива. У читавом низу прилога опеване су интимне мапе детињства, проткане сећањима на очеве и мајке, срушене куће и пропуштене године. Премда је поглед ка прошлости најчешће усмерен на ране јаде и одоцнеле радости, поједини песници тематизују анегдотално-хумористички интониране моменте породичних историја. Суочавајући се са болним сећањима која навиру у свест попут таласа, лирски субјект једне од песама Лене Петровић медитативно се усредсређује на фотографију своје мајке и ране назнаке њеног одласка: „У рукама фотографа ког гледаш / као мене док дуга експозиција скрива / обруче под твојим очима. / Узалуд те сукња вуче ка земљи, / сат на твом зглобу уместо времена / показује светлост”, али се из ове контемплације не рађа никаква утеха, већ чудно предосећање да је оно што се фактички одиграло касније, симболички одувек било ту: у детаљу, сугестији, одсјају. На сличан начин се и у песми „Мала фраза” Уроша Ристановића потрага за детињством окончава празним рукама. Премда сачувана у танкој измаглици сећања, чије се прамење повлачи пред оком кад год субјект покуша да је сагледа, детиња повест се у песимистички интонираној завршној строфи не открива само као свет који је неповратно минуо, већ и као стварност која се више ничим не може дозвати. Наглашена лирска сензибилност за туђи бол и дар за уочавање семантички знаковитих детаља уметнички плодотворно се стапају у песничком гласу Косте Косовца, који је прилогом под насловом „У болници” веома упечатљиво дочарао дирљиве припреме за коначно раздвајање од живота: драматично доба у којем човек више пажње посвећује ономе што га чека са друге стране постојања, него ономе у чему још увек овоземаљски учествује:

У болници кажу одбијаш да једеш,
ретко чак и погледом одлазиш у врт.
Знам, уплашен си и сам баш као дете,
ко голубове са симса руком тераш смрт.

Сестре се жале да не слушаш ништа,

Уместо хлеба дробиш своју веру.
И уместо на штаке наслањаш се на Христа,
молитве ти читају за вечеру.

Први сусрети са смрћу, трауматична животна искуства и непревладани душевни бол теме су немалог броја одабраних песама, као уосталом и љубав, која је ауторима послужила као мотивска подлога за прославу телесних екстаза или пак за изражавање туге због неповратно изгубљеног. Замишљен над судбином Крсте Николића, двоструког логораша и бегунца, Зоран С. Николић је у песми „Бургас, драма” опевао неколико страшних затворских тренутака, проведених на самој ивици постојања, где се моћ имагинирања указала као могућност спасоносног унутрашњег бекства. Наиме, „по казни привезан за добро осунчани камен, / Што на Афродитину пену мирише”, поетски субјект је у пресудном моменту наслутио присуство похотне богиње и тим изненадним импулсом еротске енергије успео да се отргне од све извеснијег загрљаја смрти.

Осећање испразности модерног живота или човекове одрођености од властите природе поједине песнике је одводило у пределе метафизичког мишљења и религиозно-филозофских медитација, док су други били склонији да властита поетичка упоришта потраже у областима митопоетске имагинације или метапоетске рефлексije. Фрагмент и асоцијација кључне су речи песничког језика Данила Лучића. Спонтаним низањем слика које, уместо каузалних односа, изнутра обједињује миљковићевски песимистично осећање ноћи „која је загурила своју зору”, овај аутор настоји да упризори општу обамрлост света и, користећи се поступцима гротескне стилизације, дочара време што и даље тече, иако је у њему утихнуо сваки животни дамар: „све наше нити одавно су крте / пуцају као живци / и где приђемо води више нису броди / већ плутају гране и отекле животиње”. Премда је у аутопоетички заснованој песми „Фењер” Јадранка Миленковић посвећена обликовању визије идеалног стваралачког простора, односно замишљању „мале куће, потлеушице”, под чијим би „куглама светлости” могла да слободно исписује стихове, упркос „читавим брдима / мрака / у грудвама / тешким за гутање”, њен лирски говор се, задобијајући изразито аутореклексиван карактер, у стиховима „Пучине” усмерава ка неразрешеним загонеткама властитог унутрашњег света:

ноћу, очи ми се премећу у сну
дању, сан у очима

страх путује
и као талас
и као сноп честица
само се

кад је посматран
 прикрада тише и мрачније
 као сенка предмета
 који случајно недостаје.

Читалац се, дакле, у *Панорами* сусреће како са лириком интимистичког типа, чији субјекти пажљиво прате фина кретања душе и теже различитим врстама мисаоних проникнућа, певају о болним тачкама животног искуства и стишаним гласом негују меланхолично осећање света, тако и са ствараоцима чија је осећајност проткана иронијским набојем који резултује успостављањем подсмешљиво-сатиричног односа према садржајима свакодневице. Првом поетичком типу припадају песничке објаве Милице Росић, која – певајући о „Унутрашњим повредама” – с притајеном резигнацијом набраја исечке из свакодневице што одишу некаквом емоционалном дистанцираношћу поетског бића, да би у завршници песме начинила нагли мисаони покрет ка дубљим регистрима искуства, и у први план истурила једну језгровиту и алегоријски стилизовану рефлексију о природи људског бола: „у несрећи са више повређених / увек прво прилазиш најтишем”. Другачијој врсти књижевноуметничког изражавања припадају сатирично интониране и неретко анегдотски засноване песме Александра Ристића, где се хумор распростире као лековита супротност сабраној горчини. Наводећи речи којима је комшиница Катарина покушала да утешу стрину Даринку када јој је умро отац, аутор је лирски упризорио ситуацију у којој се идеологизовано мишљење – склоно да политичким фигурама приписује божански ореол – испољило у виду комичне плиткости: „Шта ћеш, Даро, не вреди да кукаш / Да су могли / Спасили би Кардеља / А ти се понадала да теби сачувају оца”.

Осим поетских стваралаца у чијим стиховима се ратни доживљаји стапају са мотивима егзистенцијалне стрепње, у овој књизи су присутни и импресионистички настројени песници, који у ухваћеном тренутку проналазе одблесак наслућене лепоте, али и аутори који почетну тачку своје песме траже у доживљају потеклом из других, најчешће визуелних уметности, или лирске сижее смештају у фантастичне светове, где се језик осећања саопштава узлетима имагинације. Спрежући насловним изразима својих прилога директне везе или асоцијативне паралеле са називима познатих филмских остварења или именима светских режисера, Ренато Вујаковић је – подстичући читаоце да активирају слојеве кинематографског искуства – унапред обезбеђивао богато контекстуално озрачје стиховима који следе. На страницама тако један за другим промичу „Paterson” Цима Цармуша, „Sátántangó” Беле Тара и „La grande bellezza” Паола Сорентина, као полазишне тачке са којих се песник, следећи линију филмске врпце, отискује у језички суптилан свет лирских кадрова:

понекад
учини ми се
море је –
то што осетим под шаком
кад овлаш поклопим руб чаше
из које пред починак
жустро у себе саспем рубинску жестину

море –
благо узбуркано
с нешто распршене пене
бридећим мирисом згрудване соли
блеском крљушти испливалом рибом

али никако да одредим
да ли тај призор
понешто пресан утисак
долази од стварне успомене
или га понесох
из давног
заборављеног сна.

Окупивши мноштво поетички разноврсних, али уметнички вредних ауторских прилога, *Панорама* је књижевној јавности понудила својеврсни видиковац са кога се пружа широк поглед на разуђен и колоритан пејзаж савременог српског песништва. Будући да је реч о првој у низу књига које ће се, према постојећим плановима, објављивати једном годишње, њену вредност би ваљало процењивати не само по ономе што садржи него и по ономе што – као и сваки првенац – обећава.